

ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱԶԱՓՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԻՃԱՐԿԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆԻ ՂԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԲՆՈՒՅԹԸ ԵՎ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Օքսանա Դիլբանդյան

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

Վարչական արդարադատությունը հանրային իշխանության մարմինների ապօրինի ակտերից ու գործողություններից անհատի իրավունքների պաշտպանության հիմնական ձևն է: Ելնելով հանրային իշխանության մարմինների ակտերի բնույթից՝ վարչական դատավարության օրենսդրությամբ պաշտպանության տարբերակված ձևեր են սահմանվել, որոնք միմյանցից էականորեն տարբերվում են ինչպես գործառույթային, այնպես էլ օբյեկտային, սուբյեկտային և ձևական նախադրյալներով: Վարչական արդարադատության գոյությունը իրավունքի գերակայության վրա հիմնված հասարակությանը ներկայացվող հիմնարար պահանջներից է, որը վկայում է պետությունում այն սկզբունքի գոյության մասին, համաձայն որի՝ պետությունը և դրա մարմինները պետք է գործեն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում¹:

Վարչատարածքային օրենսդրության նորմերի համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անհատը պետք է լիարժեք հնարավորություն ունենա պաշտպանվելու հանրային իշխանության ինչպես անհատական, այնպես էլ նորմատիվ իրավական ակտերի բացասական ներգործությունից: Նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկումը պաշտպանության միջոց է պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց կողմից ընդունվող՝ դիմողի իրավունքներին միջամտող ոչ իրավաչափ նորմատիվ իրավական ակտերից, որը հստակ նպատակ է հետապնդում չեզոքացնելու դրանց բացասական ազդեցությունը: Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթը նման է անհատական զանգատի հիման վրա իրականացվող սահմանադրական արդարադատությանը, այն հիմնական, բայց ոչ միակ տարբերությամբ, որ եթե Սահմանադրական դատարանի կողմից նորմատիվ իրավական ակտերի գնահատման մասշտաբը սահմանադրական կարգավորումներն են, ապա վարչական դատավարության շրջանակներում նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության գնահատումն իրականացվում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի հաշվառմամբ, բացի Սահմանադրությունից:

Ռուսաստանի Ղաշնության Գերագույն դատարանի 2018 թվականի դեկտեմբերի 25-ի «Նորմատիվ իրավական ակտերի, օրենսդրական պարզաբանումներ պարունակող և նորմատիվ հատկություններ պարունակող ակտերի իրավաչափության վերաբերյալ գործերով պրակտիկայի մասին» որոշման համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտի, ինչպես նաև օրենսդրության պարզաբանումներ և նորմատիվ հատկություններ պարունակող ակտի (...) վիճարկումը քաղաքացիների և կազմա-

¹ St' u Handbook for Monitoring Administrative Justice, OSCE, FOLKE BERNADOTTE ACADEMY, September 2013, էջ 11:

կերպությունների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության անկախ միջոց է (...)¹:

Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարույթը վարչական դատարանում իրականացվում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլխում նախատեսված նորմատիվ կանոններով, որոնք, իրավակարգավորման առանձնահատկություններից ելնելով, ամփոփված են օրենսգրքի՝ «Հատուկ վարույթներ» վերտառությունը կրող 5-րդ բաժնում²:

Այս համատեքստում հարկ ենք համարում ընդգծել այն հանգամանքը, որ հատուկ վարույթի կարգով քննվող գործերով կայացվող դատական ակտերը օժտված են տվյալ իրավահարաբերությունից բխող որոշակի առանձնահատկություններով, որոնք ունեն առանձնակի վերլուծության և քննարկման անհրաժեշտություն, քանի որ, ելնելով վիճարկման օբյեկտի բնույթից, դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտի իրավական գործողության հատկանիշները ևս տարբերվում են: Այսպես՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա են պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման վերաբերյալ հետևյալ գործերը՝ Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի նորմատիվ իրավական ակտերի, գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի, ինչպես նաև համայնքի ավագանու ու համայնքի ղեկավարի նորմատիվ իրավական ակտերի՝ դրանց համեմատ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտերին (բացի Սահմանադրությունից) համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՍԴՈ-1314 որոշման համաձայն՝ [ՀՀ վարչական դատավարության] օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ իրավակարգավորումներ նախատեսող նորմերի համակարգված վերլուծությունը վկայում է, որ հատուկ վարույթի շրջանակներում նախատեսված ընթացակարգերն օբյեկտիվորեն առանձնահատուկ են ըստ՝

- դատական վերահսկողության օբյեկտների (նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու, հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու, ընտրական իրավունքի պաշտպանության, (...) ինչպես նաև դատավորների գնահատման հանձնաժողովի որոշումների վիճարկման վերաբերյալ գործեր), ... (...)

- գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի օրինական ուժի մեջ մտնելու և այդ ակտերից բխող իրավական հետևանքների և բողոքարկելիության (բողոքարկելի կամ բողոքարկման ոչ ենթակա) առանձնահատկության³:

Նորմատիվ իրավական ակտերն անվավեր չձանաչելու մասին դատարանի որոշման կատարման առանձնահատկությունները պայմանավորված են այդ դատական ակտերի բնույթով: Նորմատիվ իրավական ակտերն օրենքին հակասող ձանաչելու մասին որոշումն ունի երկակի բնույթ. այն համարվում է և՛ իրավակիրառ բնույթի ակտ, և՛ իրավաստեղծ նշանակության ակտ⁴: Ա. Լ. Բուրկովը նշել է, որ քննարկ-

¹ St`u Пленум Верховного суда Российской Федерации, Постановление о практике рассмотрения судами дел об оспаривании нормативных правовых актов и актов, содержащих разъяснения законодательства и обладающих нормативными свойствами, 25.12.2018, N 50:

² Ընդունվել է 05.12.2013 թ., ուժի մեջ է մտել 07.01.2014 թ.: St`u ՀՀՊՏ 2013.12.28/73(1013).1 Հոդ.1186.1:

³ St`u Սահմանադրական դատարանի 11.10.2016 թվականի թիվ ՍԴՈ-1314 որոշումը:

⁴ St`u **Խանդանյան Ռ. Պ.**, Վարչական արդարադատությունը հետխորհրդային երկրներում. Կայացման և զարգացման հիմնախնդիրները, Երևան, 2012, էջ 154:

վող դատական ակտերի երկակի բնույթը դրսևորվում է նրանում, որ, բացի իրավունքի նորմերը կիրառելուց, դատարանը նաև իրավաստեղծ գործունեություն է իրականացնում՝ վերացնելով նորմատիվ ակտի վիճարկվող դրույթը: «Նետաբար՝ հանդիսանալով իրավունքի աղբյուր՝ դատական ակտն օժտված է նույնպիսի իրավաբանական ուժով, ինչ բոլոր մյուս նորմատիվ իրավական ակտերը»¹:

Իրավաստեղծ գործունեության ձև են համարվում ոչ միայն նոր իրավական ակտերի սահմանումը կամ փոփոխումը, այլև գործող իրավական նորմերի վերացումը: Այս տրամաբանությամբ էլ որոշ հեղինակներ վարչական մարմնի նորմատիվ իրավական ակտերն օրենքին հակասող և անվավեր ճանաչելու մասին դատարանի որոշումները համարում են իրավաստեղծ ակտեր, իսկ դրանց ընդունմանն ուղղված գործընթացը անվանում են «բացասական իրավաստեղծագործություն»²: Այս հայեցակարգի կողմնակիցները գտնում են, որ «բացասական իրավաստեղծագործության» սուբյեկտ են նաև վարչական դատարանները, որոնք օրենքով նախատեսված նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության վերաբերյալ գործերով սահմանված հատուկ ընթացակարգով վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտերը հակասող են ճանաչում ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին:

Մենք ևս կողմնակից ենք այն տեսակետին, որ վարչական դատարանները «բացասական իրավաստեղծագործության» սուբյեկտ են կամ, ինչպես տեսության մեջ նշվում է, «նեգատիվ օրենսդիր»³ են, իսկ նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին դատական ակտերը՝ «բացասական իրավաստեղծագործության» արդյունք:

Մինևույն ժամանակ կարծում ենք, որ վարչության արդյունքում կայացվող գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերն օժտված են նորմատիվ բնույթով: Այսպես՝ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտ է Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց ընդունած գրավոր իրավական ակտը, որը պարունակում է վարքագծի պարտադիր կանոններ անորոշ թվով անձանց համար⁴: Նույն օրենքի 36-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտի գործողության դադարեցումը այն ընդունած մարմինը կամ նրա իրավահաջորդը կամ համապատասխան լիազորություններով օժտված մարմինը կատարում է նույն տեսակի կամ բնույթի նորմատիվ իրավական ակտով: (...) Նշվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ վարչական դատարանը նորմատիվ իրավական ակտի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով, ի թիվս այլ բնույթի դատական ակտերի, ընդունում է նաև նորմատիվ որոշումներ, քանի որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն անվավեր ճանաչելու մասին գործն ըստ էության լուծող որոշումներն ունեն **նորմատիվ բնույթ**: Նշված դատական ակտերի նորմատիվության քննարկումն ուղղակիորեն պայմանավորված է նաև նորմատիվ

¹ St´u **Бурков А. Л.**, Акты судебного нормоконтроля как источник административного права, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Тюмень, 2005, էջեր 134-135:

² St´u **Богданова Н. А.**, Конституционный суд РФ в системе Конституционного права, Вестник Конституционный суда РФ, 1997, N 3, էջ 64:

³ St´u **Tom Ginsburg & Nuno Garoupa**, "Building Reputation in Constitutional Courts: Political and Judicial Audiences," 28 Arizona Journal of International and Comparative Law 539 (2011), էջ 540: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2441&context=journal_articles

⁴ Ընդունվել է 21.03.2018 թ., ուժի մեջ է մտել 07.04.2018 թ.: St´u ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381) Հոդ.373:

իրավական ակտի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերի իրավաբանական բնույթով:

Հարկ է նաև ընդգծել այն հանգամանքը, որ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերը *նորմատիվ-իրավական բնույթով* ևս բավականաչափ նման են Սահմանադրական դատարանի որոշումներին: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է ընդգծել այն փաստը, որ Սահմանադրական դատարանն իր կարգավիճակի շնորհիվ ունակ է ազդելու իրավական քաղաքականության զարգացման ուղղությունների վրա, ընդհուպ սահմանել այդ քաղաքականության իրականացման կառուցակարգերը¹: Կարծում ենք, որ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերը ևս կարող են կանխորոշիչ նշանակություն ունենալ իրավակիրառ մարմինների գործունեության համար:

Հարկ է նշել, որ օրենսդիրը հստակ ամրագրել է նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերի տեսակները: Նշված գործերով կայացվող գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի տեսակների ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ դատարանն իրավասու է կայացնել հետևյալ երեք որոշումներից մեկը. 1) վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին համապատասխանող ճանաչելու մասին. 2) վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն անվավեր ճանաչելու մասին. 3) վիճարկվող՝ ուժը կորցրած նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը ոչ իրավաչափ ճանաչելու մասին:

Եթե նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը համեմատենք Սահմանադրական դատարանի որոշումների հետ, ապա կտեսնենք, որ այս դատարանների կողմից կայացվող որոշումները որոշակիորեն տարբերվում են: Այս համատեքստում առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրական դատարանի մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին Սահմանադրական դատարանի որոշումը: Ի տարբերություն Սահմանադրական դատարանի՝ վարչական դատարանը կարող է արձանագրել, որ նորմատիվ իրավական ակտի վիճարկվող դրույթը կամ համապատասխանում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին, կամ չի համապատասխանում դրան, սակայն այն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին որոշակի մեկնաբանությամբ համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշում կայացնելու լիազորությամբ օժտված չէ: Այս կապակցության պետք է նշենք, որ գործնականում չեն բացառվում այն դեպքերը, երբ նորմատիվ իրավական ակտը սխալ կիրառում է ստանում իրավակիրառ մարմինների կողմից, և արատավոր պրակտիկան կրում է շարունակական բնույթ՝ հանգեցնելով անձի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման: Այս պայմաններում վարչական դատարանը, նորմատիվ իրավական ակտի իրավաչափությունը պարզելիս բացահայտելով նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա առանձին դրույթի համապատասխանությունը ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ ակտերին, միևնույն ժամանակ նաև վարչական մարմինների կողմից նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա առանձին դրույթի սխալ մեկնաբանումը, զրկված է վիճարկվող նորմատիվ ակտի կամ դրա առանձին դրույթի մեկնաբանման հնարավորությունից:

¹ Տե՛ս **Ղամբարյան Ա.**, «Ն սահմանադրական դատարանի դերը դատական քաղաքականության ձևավորման ոլորտում», http://ysu.am/files/01A_Ghambaryan.pdf

Այս կապակցությամբ հարկ է նաև ընդգծել, որ ինչքան էլ պաշտպանության ենթակա շահը կրում է անձնական բնույթ, ակնհայտ է, որ նորմատիվ իրավական ակտի ընդունումը շրջափում է անորոշ շրջանակի անձանց շահերը, քանի որ կարգավորում է անորոշ շրջանակի անձանց միջև առաջացող հասարակական հարաբերությունները: Հետևաբար նորմատիվ իրավական ակտի վիճարկման վերաբերյալ գործերով, մասնավոր շահից բացի, պաշտպանության ենթակա են նաև հանրային շահերը: Հանրային շահերի պաշտպանությունից ելնելով՝ ակնհայտ է, որ նորմատիվ ակտի առանձին դրույթների սխալ մեկնաբանմամբ վարչական ակտերի ընդունման պրակտիկայի արմատավորումը նաև անորոշ շրջանակի անձանց իրավունքների խախտման վտանգ է պարունակում, ուստի նորմատիվ ակտի իրավաչափությունը ստուգելիս դրա վիճարկվող, սակայն իրավաչափ դրույթի ճիշտ կիրառման պայմանների սահմանումը պետք է համարել հիմնավորված¹:

Վերոշարադրյալը ևս վկայում է այն մասին, որ վարչական դատարանը նույնպես պետք է օժտված լինի վիճարկվող նորմատիվ ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին վարչական դատարանի մեկնաբանությամբ համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշման կայացման լիազորությամբ՝ ուղղորդելով իրավակիրառ մարմիններին դրսևորելու իր կողմից տրված մեկնաբանությանը համապատասխանող վարքագիծ:

Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերի բնույթը և առանձնահատկությունները բացահայտելու համար նաև անհրաժեշտ է պարզել այդ որոշումների ազդեցությունը (հետևանքը), որը կարելի է դասակարգել հետևյալ կերպ՝

- ըստ անձանց՝ «*ratione personae*».
- ըստ ժամանակի՝ «*ratione temporis*».
- ըստ առարկայական հետևանքների՝ «*ratione materiae*»²:

1. Որոշումների ազդեցությունն ըստ անձանց («*ratione personae*») դասակարգման չափանիշն այն անձանց շրջանակն է, որոնց համար պարտադիր է կայացված դատական ակտը: Գործող օրենսդրության ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ օրենսդիրն այս տեսակի գործերով կայացվող գործն ըստ էության լուծող որոշումների ազդեցության տեսանկյունից տարբերվող կարգավորումներ է նախատեսել՝ որպես տարբերակման չափանիշ ընդունելով դատական ակտի տեսակը, այսինքն՝ գործի ելքը: Այսպես՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի դատական ակտերը պաշտոնական հրապարակման պահից Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում պարտադիր են բոլորի համար: Նշված նորմից անմիջականորեն բխում է, որ նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի դատական ակտերը բոլորի համար պարտադիր են («*erga omnes effect*»), այլ կերպ ասած՝

¹ Տե՛ս Սարոյան Պ., Նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին ՀՀ վարչական դատարանի դատական ակտի նշանակությունը վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման համար, Եր., 2015, էջ 62:

² Տե՛ս Study on individual access to constitutional justice, adopted by Venice Commission at its 85th Plenary Session, Strasbourg, 27 January 2011, CDL-AD(2010)039rev., էջեր 42-53, [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e): Իհարկե, այս դասակարգումը նշված փաստաթղթում կիրառվել է սահմանադրական դատարանի որոշումների ազդեցությունը բացահայտելու նպատակով, սակայն կարծում ենք, որ այն կիրառելի է նաև նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերի ազդեցությունը պարզելու համար:

տվյալ դեպքում բոլորի համար պարտադիր է վիճարկվող ակտի անվավերությունը: Այս որոշումների համապարտադիր բնույթը տրամաբանական է, քանի որ եթե նորմատիվ իրավական ակտը անվավեր է ճանաչվում, այն կորցնում է իր իրավաբանական ուժը՝ դուրս գալով իրավական համակարգից:

Միաժամանակ օրենսդիրն այլ կարգավորում է նախատեսել անձանց համար այն դատական ակտերի պարտադիրության հարցի կապակցությամբ, որոնցով վիճարկվող իրավական նորմը ճանաչվում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանող: Մասնավորապես՝ «<< վարչական դատավարության օրենսգիրքը չի սահմանել, թե ում համար են պարտադիր վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշումները: Այդ հարցին պատասխանում է «<< դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքը, որի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը պարտադիր են դրանց հասցեատերերի համար: Այսինքն՝ ըստ գործող օրենսդրական կարգավորումների, եթե դատարանը գտել է, որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը համապատասխանում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին, ապա այդ դատական ակտը պարտադիր է լինելու միայն դատավարության մասնակիցների համար (*«inter partes effect»*):

Վերոգրյալի կապակցությամբ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ օրենսդիրը վիճարկվող իրավական նորմն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանող ճանաչելու վերաբերյալ վարչական դատարանի որոշումը պարտադիր է համարում միայն դրա հասցեատերերի համար, որպիսի պայմաններում անհրաժեշտ է առաջին հերթին բացահայտել այդ դատական ակտի հասցեատերերի շրջանակը: Կարծում ենք, որ վիճարկվող իրավական նորմն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանող ճանաչելու վերաբերյալ վարչական դատարանի որոշման հասցեատերերն են գործին մասնակցող անձինք՝ կողմերը և երրորդ անձինք: Նման պայմաններում «<< դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքը, որի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով վիճարկվող իրավական նորմն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանող ճանաչելու վերաբերյալ վարչական դատարանի որոշումը պարտադիր է միայն դրա հասցեատերերի՝ գործին մասնակցող անձանց համար: Մինչդեռ կարծում ենք, որ մեր իրավական համարկարգում այս հարցի կապակցությամբ առկա է սխալ միտում, քանի որ նման կարգավորման պարագայում պարտադիրությունը բնորոշվում է որպես դատական ակտի անհատական գործողության հատկանիշ՝ ուղղված որոշակի շրջանակի անձանց, այնինչ դատական ակտը պարտադիր է բոլորի համար, այսինքն՝ դատական ակտի հեղինակությունը հարգելու, դրա իրավաչափությունը կասկածի տակ չդնելու պարտականությունը կրում են բոլորը և ոչ թե միայն այդ դատական ակտի հասցեատերերը: Այլ խնդիր է դատական ակտի կատարման պարտադիրությունը, որի պահանջն ուղղված է միայն դատական ակտի հասցեատերերին: Հետևաբար՝ առաջարկում ենք դատական ակտի պարտադիրությունը դիտարկել որպես անձանց անորոշ շրջանակին ուղղված իրավական գործողության հատկանիշ, իսկ դատական ակտի կատարման պարտադիրությունը՝ որպես դատական ակտի անհատական գործողության հատկանիշ, քանի որ այն ուղղված է անձանց որոշակի շրջանակի:

Միաժամանակ, պետք է առանձնահատուկ ընդգծել այն հանգամանքը, որ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով դատական ակտերի իրավական և հանրային նշանակությունը չափազանց բարձր է՝ պայմանավորված դատական վերահսկողության օբյեկտով (անորոշ թվով անձանց համար պարտադիր վարքագծի կանոններ սահմանող դրույթներ պարունակող՝ նորմատիվ իրավական ակտ), որպիսի հանգամանքը հաշվի առնելով՝ օ-

րենսդիրը սահմանել է այդ գործերի քննությունը կոլեգիալ՝ հինգ դատավորի կազմով: Քննարկվող գործերի հանրային բարձր նշանակության մասին է վկայում նաև այն հանամանքը, որ ի տարբերության վարչական դատավարության կարգով քննվող այլ գործերի, որոնց դեպքում հայցվորի (դիմողի) կողմից հայցից (դիմումից) հրաժարվելը գործի վարույթը կարճելու հիմք է, նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով նույնիսկ դիմողի կողմից դիմումից հրաժարվելու դեպքում անգամ դատարանն իրավասու է գործի վարույթը չկարճել, եթե գործի քննությունը բխում է հանրության և պետության շահերից («Վարչական դատավարության օրենսգրքի 96-րդ հոդվածի 6-րդ մաս): Վերոգրյալի հաշվառմամբ հիմնավորված չենք համարում օրենսդրի որդեգրած այն մոտեցումը, որ վիճարկվող իրավական նորմն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանող ճանաչելու վերաբերյալ վարչական դատարանի որոշումը դատական ակտը պարտադիր է միայն դրա հասցեատերերի համար: Մեր կարծիքով՝ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության վիճարկման վերաբերյալ գործերով կայացվող գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը պետք է պարտադիր լինեն բոլորի համար, և այդ պարտադիրությունը չպետք է պայմանավորված լինի գործի ելքից, այսինքն՝ այն հանգամանքից, թե դատարանն ինչ եզրահանգման է գալիս վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանելու հարցի կապակցությամբ:

Միևնույն ժամանակ, իհարկե, չենք բացառում դիմողի կամ այլ անձի կողմից նույն նորմատիվ իրավական ակտի վիճարկումն այլ հիմքերով, սակայն նման պայմաններում կարծում ենք, միևնույն նորմատիվ իրավական ակտի իրավաչափության վիճարկման համար պետք է նախատեսվեն առավել բարդացված ընթացակարգեր՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վարչական դատարանն արդեն իսկ գտել է, որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը համապատասխանում է ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին, ընդ որում, նաև դիմումում չնշված այլ՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտերին, բացի Սահմանադրությունից: Նման պայմաններում նշված վարույթի գործերով կայացվող դատական ակտերի կարևորությունը հստակ կընդգծվի և ավելի բարձր իրավական արժեք կունենա:

2. Նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերի՝ ըստ ժամանակի (*«ratione temporis»*) ազդեցության կամ հետևանքի առանձնահատկությունն այն է, որ հենց գործն ըստ էության լուծող դատական ակտով է սահմանվում, թե նորմատիվ իրավական ակտը երբ է ուժը կորցնելու, ըստ այդմ՝ 1. նորմատիվ իրավական ակտը ուժը կարող է կորցնել այն անվավեր ճանաչելու մասին վարչական դատարանի դատական ակտի պաշտոնական հրապարակման պահից (*«ex nunc»*), 2. այն կարող է անվավեր ճանաչվել այդ ակտի ուժի մեջ մտնելու պահից (*«ex tunc»*), եթե նման որոշում չընդունելը կարող է ծանր հետևանքներ առաջացնել հանրության կամ պետության համար և 3. վարչական դատարանը կարող է հետաձգել իր կողմից անվավեր ճանաչված նորմատիվ իրավական ակտի իրավաբանական ուժը կորցնելու ժամկետը, եթե համարում է, որ վարչական դատարանի որոշման ուժի մեջ մտնելու պահին այդ ակտի ուժը կորցնելն անխուսափելիորեն կառաջացնի իրավական կարգավորման այնպիսի բացեր, որոնք կխաթարեն այդ ակտի վերացմամբ տվյալ պահին հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը:

3. Նշված գործերով կայացվող դատական ակտերի առարկայական հետևանքները (*«ratione materiae»*) կարող ենք դասակարգել երկու տեսակի՝ անհատական և ընդհանուր հետևանքներ: Անհատական հետևանքների էությունն այն է, որ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն անվավեր ճանաչելու մասին որոշումը հիմք է վարչական ակտերի և դատական ակտերի՝ նոր հանգամանքի հիմքով վերանայման համար: Իսկ ընդհանուր բնույթի

հետևանքն այն է, որ իրավասու մարմինները պետք է առաջնորդվեն դատական ակտով և նորմատիվ իրավական ակտերում կատարեն համապատասխան փոփոխություններ: Անդրադարձ կատարելով նորմատիվ իրավական ակտերի կատարմանը՝ հարկ է նշել, որ այս ակտերի առանձնահատկությունն այն է, որ դատական ակտերի ընդհանուր կատարումը իրավաբանորեն չի վերահսկվում՝ ի տարբերություն այլ դատական ակտերի, որոնք կանոնի չկատարելու դեպքում ենթակա են հարկադիր կատարման՝ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Այսինքն՝ եթե վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն անվավեր ճանաչելու մասին որոշման պահանջները չկատարվեն, ապա դրանց կատարման իրավական մեխանիզմները բացակայում են:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք՝

ա) վարչական դատարանին վերապահել վիճարկվող նորմատիվ ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին վարչական դատարանի մեկնաբանությամբ համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշում կայացնելու լիազորություն,

բ) նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի կողմից կայացվող գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերին օժտել պարտադիրության հատկանիշով՝ այն չպայմանավորելով գործի ելքով, այսինքն՝ վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա վիճարկվող դրույթի՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին համապատասխանելու հարցի վերաբերյալ դատարանի եզրահանգմամբ:

ПРИРОДА И ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНЫХ АКТОВ АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДА ПО ДЕЛАМ ОБ ОСПАРИВАНИИ ЗАКОННОСТИ НОРМАТИВНЫХ ПРАВОВЫХ АКТОВ

Оксана Дилбандян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕГУ

Статья посвящена природе и особенностям судебных актов Административного суда РА по делам об оспаривании законности нормативных актов. В результате исследования выявлена как правоприменительная, так и правотворческая природа судебных актов административного суда по делам об оспаривании нормативных правовых актов, а также нормативная природа судебного акта о признании нормативного правового акта недействительным. Кроме того, рассматривается ряд вопросов, связанных с особенностями судебных актов по делам об оспаривании законности нормативных правовых актов, и делаются соответствующие выводы.

THE NATURE AND FEATURES OF JUDICIAL ACTS OF THE ADMINISTRATIVE COURT IN CASES OF CHALLENGING THE LEGALITY OF NORMATIVE LEGAL ACTS

Oksana Dilbandyan

Post-Graduate Student of the YSU Chair of Civil Procedure

The article is devoted to the nature and features of judicial acts of the Administrative Court of the RA in cases of challenging the legality of normative legal acts. As a result of the research, the lawmaking nature of the judicial acts of the Administrative court of the RA on cases challenging the normative legal acts, as well as the normative nature of the judicial act on invalidating the normative legal act is revealed. Furthermore, several issues related to the peculiarities of judicial acts in cases of challenging the lawfulness of normative legal acts are considered and respective conclusions are made.

Բանալի բառեր – նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության վիճարկում, նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերով վարչական դատարանի դատական ակտերը, նորմատիվ իրավական ակտն անվավեր ճանաչելու մասին դատական ակտ, վարչական դատավարություն
Ключевые слова: оспаривание законности нормативных правовых актов, судебные акты Административного суда об оспаривании законности нормативных правовых актов, судебный акт о признании нормативного правового акта недействительным, административное судопроизводство

Key words: *challenging the lawfulness of normative legal acts, judicial acts of administrative court on challenging the lawfulness of normative legal acts, judicial act on invalidating the normative legal act, administrative proceedings*